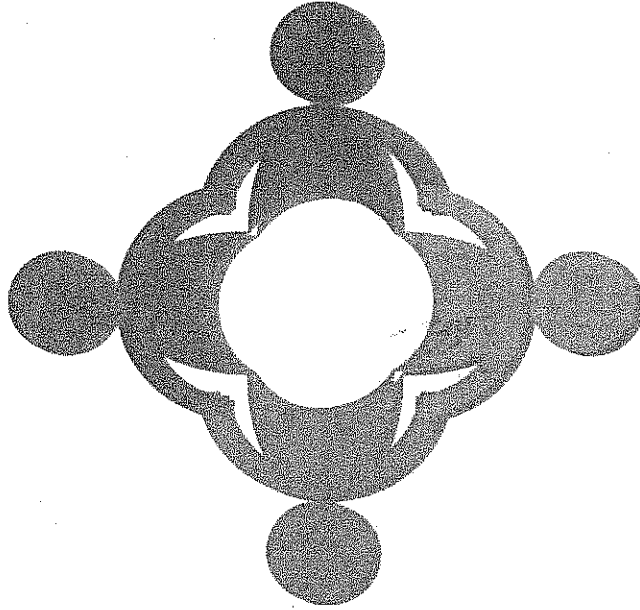

T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ

III. GENÇ AKADEMİSYENLER
SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER

23-24 Kasım 2015

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

**NOT: BİLDİRİLER KİTABINDA YER ALAN BİLDİRİLERİN
İÇERİĞİNDEN TAMAMEN YAZARLARI SORUMLUDUR**

Basım Yeri ve Yılı: Ankara - 2016

BASKI:

**EPAMAT Basım Yayın Ltd.Şti.
İvedik O.S.B. Ağaç İşleri Sanayi Sitesi
1357 Sokak No:41 Tel: 0312 394 48 63
İvedik-Yenimahalle-ANKARA**

BOSTON DESTANINA YANSIYAN KIRGIZ “DOĞUM” GELENEKLERİ

Tuğba BAYRAKDARLAR*

Özet

Destanlar, bir milletin sahip olduğu “millî” kodları bünyesinde muhafaza eden, sözlü gelenekte asırlar boyunca nesilden nesle aktarılarak günümüze ulaşan şifahi ürünlerdir. Ait olduğu toplumun maddi-manevi kültür unsurlarına yer vermesi, bu değerleri gelecek kuşaklara aktarması nedeniyle bir köprü vazifesi görür. Türk dünyasının genelinde bu metinler, her zaman diğer anlatı türlerinden ayrı tutulmuş ve çeşitli yönlerden incelenmiştir. Kırgız Türklerinin önemli destanlarından biri olan Boston, konu bakımından başkahramanın yer altı ve yeryüzünde halkı için vermiş olduğu mücadeleyi işleyen, mitolojik-kahramanlık destanlarından biridir. İçerisinde o dönemlerdeki insanların yaşam tarzı, inanç sistemi, gelenek ve göreneklerini geniş bir şekilde barındırdığı için folklorik açıdan oldukça değerli bir metindir. Destanda “Hayatın geçiş dönemleri” olarak kabul edilen doğum, düğün ve ölüm geleneklerini; giyim-kuşam, yiyecek-içecek gibi maddi kültür unsurlarını; çeşitli törenlerde sergilenen çocuk ve yetişkin oyunlarını; nazar, fal baktırma, rüya gibi inanışlar ve bunlara yönelik ritüelleri, halk hekimliğine dair uygulamaları, Şamanizm’e dair izleri görmek mümkündür. Bu çalışmada kültür kodlarından biri olan geleneklerin Kırgız sözlü geleneğine ait bu eser vasıtasıyla geleceğe hangi boyutlarda taşındığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız, Boston, Destan, Gelenek.

*Gazi Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, tbayrakdarlar@gmail.com.

Giriş

Kırgız Türkçesinde “dastanve comok”, Kazak Türkçesinde “dastan”, “jır”, Azerbaycan Türkçesinde “dastan”, Türkmen Türkçesinde “epos”, “dessân”, Tatar ve Başkurt Türkçesinde “dastan”, “epos”, Özbek Türkçesinde “dâstân”, Uygur Türkçesinde ise “rivayat, dastan” terimleri ile ifade edilmektedir¹. Destan, Farsçada “efsane, mesel, güzeşteğân” anlamlarına gelen “dâstân” kelimesinden dilimize geçmiştir. Naciye Yıldız, bu terimin ilk olarak dilimizde ne zaman kullanıldığına dair bir bilginin olmadığını, ancak İslamiyet’in kabulünden sonra görülmeye başlandığını ifade etmektedir². *Türkçe Sözlük*’te destan “Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epope; bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on hece olan halk şiiri” şeklinde tanımlanır³.

Destanlar, bir milletin sahip olduğu “milli” kodları bünyesinde muhafaza eden, sözlü gelenekte asırlar boyunca nesilden nesile aktarılarak süregelen önemli eserlerdir. Konu bakımından genellikle kahramanlık veya aşk teması etrafında şekillenir. Bu metinler, bir milletin geleneğini, göreneğini, inançlarını, giyim-kuşam, yiyecek-içecek gibi milli kültür unsurlarını bünyesinde saklar. Bu nedenle destanlar, her dönemde özel bir yerde tutulmuş ve içerisindeki her unsur ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada Kırgız Türklerinin önemli şifahi ürünlerinden olan Boston Destanı incelenmiştir. Söz konusu destan, Türkiye’de Prof. Dr. Fikret Türkmen’in başkanlığında Türk Dünyası Destanlarının Tespiti projesine dâhil edilen çalışmalardan biridir. Metin, Prof. Dr. Abdıldacan Akmataliyev ve Aynura Kadırmambetova tarafından hazırlanmış olup Prof. Dr. Naciye Yıldız tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış ve

¹ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I* Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1991: 166-167.

² Yıldız, Naciye. *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara: TDK Yayınları, 1995: 3.

³ *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2005: 510.

2009 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasında yerini almıştır. 20450 mısradan meydana gelir ve tamamen manzum bir eserdir.

Hacim bakımından Kırgız Türklerinin son destanlarından olan “Er Töştük”, “Kurmanbek”, “Canış-Bayış”lardan aşağı kalmayan ve Kırgız destancılık geleneğinde orta hacimli olarak kabul edilen bir metindir. Konusu ve mazmunu destanın başkahramanı Boston’un maceraları etrafında gelişmiştir. Boston, mitolojik kahramanlık destanları grubunda yer alır. El Yazmaları Arşivinde destanın sadece bir varyantı bulunmaktadır ve bu varyant, AkmatToktogulov’un icrasıyla 1985-1987 yılları arasında derlenmiştir⁴. Çalışmamızda söz konusu varyantın Naciye Yıldız tarafından Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli ele alınmış ve tarafımızdan Kırgız milli kültürüne dair unsurları tespit edilmeye gayret gösterilmiştir.

1. Doğum Öncesi

1.1. Çocuk Sahibi Olmak İçin Dua etme

Türk toplumunda *Balalüybazar, balasüzüymazar* “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”⁵, “Çocuklu ev gülistan, çocuksuz ev kabristan” atasözlerinde ifade edildiği gibi çocuk sahibi olmak aile bütünlüğünün sağlanmasında, soyun devamında aranılan bir değerdir. Bir evlada sahip olmayan anne-baba, toplum gözünde bir bakıma eksik olarak nitelendirilir. Bu durumda kalan aile, dertlerine çare bulmak için tıbbi tedavi yöntemlerinin yanı sıra manevî çareler de başvurur.

Çocuk sahibi olmak isteyen Kırgız kadınlar, önce Allah’a dua eder ve yalvarır. Koyun kesip konu komşuyu davet ederler ve ölmüşleri için Kur’an okuturlar, onlardan dua (bata) alırlar. Ayrıca moldo (imam)ya gidip Kur’an

⁴Kırgız Destanları 7 Boston(Haz. AbdıldacanAkmataliyev-AynuraKadırmambetova; akt. Naciye Yıldız). Ankara: TDK Yayınları, 2009:15-20).

⁵Çobanoğlu, Özkul. *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: AKMB Yayınları, 2004: 186-187.

okutma, muska yazdırma da manevi çareler arasındadır⁶.Destanda Buuba Han'ın yaşlanmasına rağmen tahtının varisi olabilecek bir evlada sahip olamayınca bir gün halkını yanına toplaması ve derdinin çaresiz olduğunu söyleyerek onun için Hüda'dan derman dilemelerini istemesi duanın gücüne olan inancı gösterir⁷:

“Toplanan halkı ağlayarak

Gökyüzüne bakıp yüksek sesle

Çocuk ver Hüda diye

Avuç açıp dua ederek

Halkı bakışıp durur.

Hüda'dan çocuk isteyip

Kederlenip tasalanıp

Gökyüzüne bakıp, gözünü ayırmadan

Halk bakıp dururken

Hanına dikkat ettiğinde

Gözyüzünde bulut göründü,” (Yıldız, 2009: 24).

1.2. Adak adama

Adak adama, “Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsallığına inanılan bir güce yönelik bir niyette bulunmak”⁸ anlamına gelir ve Kırgız Türkçesinde “Kudayıkıluu,

⁶ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 70.

⁷Türk destanlarında çocuksuzluk motifi sıkça işlenir. Kırgız destanlarından Boston, Manas, EşimkulmenenZuura, MuñdıkZarlık, Kurmanbek, Er Töştük, Er Bolot da bunu görmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için bk. Naciye Yıldız. Türk Destanlarında “Çocuksuzluk”. *Millî Folklor*. Yıl 21, Sayı 82 2009: 76-88.

⁸*Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2005: 18.

kudaycolunaaytuu” şeklinde kullanılır⁹.Destanda Buuba Han çocuk sahibi olmak için ettiği duaları kabul olunca“sarı başlı beyaz bir koyun” adar:

“Buuba Han çok sevindi.

Sarı başlı beyaz koyun adadı.

Halkının hepsini toplayıp

On iki gün toy yaptı.”(Yıldız, 2009: 25).

1.3. Aş erme

Kırgız Türkçesinde “talğak” terimiyle ifade edilen “aşerme” durumu, hamilelikte en çok dikkat çeken belirtilerdendir. Kelimenin aslı “aş yerme”dir. Zamanla anlam değiştirerek ve genişleyerek “yükli kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” anlamını kazanmıştır. Kırgız halk inançlarında “talğak”ın önemli bir yeri vardır. Doğacak çocuğun sağlam, çevik ve cesur olması, annenin aşerip yediği yiyeceğe bağlıdır. Bu nedenle aşeren kadının istediği her şey temin edilir¹⁰.Bu yiyecekler bebeğin cinsiyetini de işaret ettiği için ayrı bir önem taşır. Türk destanlarındaerkek kahraman doğmadan önce annenin genellikle güçlü hayvanların etine, sütüne aş erdiği, çevrede bulunması zor olan yiyecekleri istediği sıkça görülen bir durumdur¹¹. Buuba Han’ın eşi Kanışa, hamilelik döneminde kaplan yüreğine aş erer ve bunu yiyincesıkıntısı sona erer:

“Erkek kaplan yüreğini

Alıp geldik sımsıcak, der.

Han eline almış,

⁹ Yıldız, Naciye. *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara: TDK Yayınları, 1995: 231.

¹⁰ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 78.

¹¹ Kırgızlarda hamile kadın neye aşerip yerse çocuğunun da ona benzeyeceğine inanılır. Örneğin aslan yüreğine aşeren kadının çocuğunun da aslan gibi güçlü olacağına inancı vardır (Polat, 2008: 79).

Koşup otağa girmiş.

“Kanışa şimdi kalk” dedi.

Kazana yağ koy” dedi.

Elindeki yüreği

Çabucak doğratıp, kavurtup,

Kanışa 'ya yutturdu,

Sıcak yüreğe doyurdu,

Kanışa 'nın ağrısı durdu.

Aş ermesi şimdi geçmiş” (Yıldız, 2009: 28-29).

2. Doğum Esnası

2.1. Doğum Sancısını Dindirmek için Dua etme ve Hoca çağırma

Doğum sancısını dindirme amacıyla halk arasında uygulanan pek çok ritüel bulunmaktadır. Hamile kadının yanında Kur'an okuma, dua etme başvurulan manevî yöntemlerdendir. Buuba Han'ın eşi Kanışa'nın doğum sancısını “eli dualı” bir kadının dindirdiği görülmektedir:

“Ak otağın içine

Ak saçlı yaşlı kadın girmiş,

Etrafta oturan

Bakşı-bübü, yaşlı kadınlar

Şaşakalmışlar.

Kim olduğu bilinmeden,

Girdiği göze çarpmadan

Beyaz saçlı yaşlı kadın Kanışa 'ya

Tepeden tırnağa baktı.

Boston Destanına Yansıyan Kırgız “Doğum” Gelenekleri

*Diz üstü çöküp yanında
Sağ elini yukarı kaldırıp
Ağlayan Kanışa'nın
Üç kere karnını sıvazladı.
Elini çektiğinde
Çocuk doğdu bağıarak (Yıldız, 2009: 32).*

Boston'un ilk eşi Cezbilek'in doğumunda ise lohusanın yanına sarıklı, tespihli dervişler gelerek zikirle dua edip, tövbe ederekellerinde mumlarlaetrafında dönerek yürürler:

*“Dört kadının elinden,
Mumu çekip aldılar.
Sarığını asıp boynuna,
Teşbihini alıp eline,
Allah huu, Allah huu deyip
Zikrederek yürüdüler.
Hüda'ya sığınıp,
Tövbe, dua edip,
Cezbilek gibi güzelin etrafında
Birçok kere dönüp,
Zikrederek yürüdüklerinde
Mum yanıp tükendi.
Bala doğmadı”(Yıldız, 2009: 415).*

Sancı çeken kadının ağrıları dinmezse farklı kişilere de başvurulabilir. Cezbilek'in dinmek bilmeyen sancısı üzerine üfürükçüler, hekimler, şeyhler çağrılır ve çare aranır:

"Baybiçeler geldi,

İlaç-derman yaptı"(Yıldız, 2009: 408).

"Tılsım, efsun yapıp

Hepsini yerine getirmişler.

Saçlarını çözüp taramışlar,

Bu da yetmemiş,

Bala dünyaya gelmemiş.

Üfürükçülerin hepsi

Çare bulamayıp tükenmiş"(Yıldız, 2009: 408-409).

"Kadamış gibi hanımız

Habercileri çağırıp,

Tekkelere gönderip,

Şeyhlerini getirtti" (Yıldız, 2009: 409-410).

2.2. Un eleme ve Mum yakma

Kırgızlarda, doğumun kolay ve tez olması için kadının yattığı döşeğe un serpmeye, evde mum yakmageleneği vardır¹². Cezbilek'in günlerce süren sancılı döneminden sonra doğumunu gerçekleştirmek için *atimbüler*¹³, *bübüler*¹⁴ yardımına gelir. Öncelikle doğum kolay olsun, "elek gibi hafif geçsin" diye bir yaygı yayılıp üzerinde un elenir. Ardından hamur yoğrulup kalınca açılır ve dört tabağa bölünüp üzerine mum dikilerek

¹² Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 85-86.

¹³ Atimbü: Bübü, ilaç-efsun yapmayı bilen kadın (Yıldız, 2009: 514).

¹⁴ Bübü: Kadın halk hekimi, kadın bahşı (Yıldız, 2009: 514).

Fatma-Zühre anamızın yoluna adanır. Ardındanbeyaz bir pamuk yağlanıp temiz çiğ biçerek Hüda'dan yardım dilenir:

*"Yaygıyı yayın,
Elek gibi hafif olsun diye,
Doğumu kolay olsun diye,
Unu eleyin.
Hamur yoğurup koyun,
Kalınca yayın.
Dört tabağa bölün,
Hamurun üstüne
Mumları dikip koyun.
Fatma-Zühre yoluna,
Bunu adayın" deyip,
Atimbüsü söyledi."*(Yıldız, 2009: 414).

2.3. Umay Ana İnancı

Umay Ana, bebeğin koruyucusu olarak görülen kutsal bir varlıktır ve doğumda, doğum sonrasında bebeğin mitikanası kabul edilir. Bu anlayış anaerkil dönemle yakından ilişkilidir¹⁵. Umay Ana'nın Kırgızistan'da koruyucu melek veya ruh olduğuna inanılır, tanrıça veya ilahe değildir¹⁶. Köktürk yazıtlarında da adı geçen bu kutsal varlık görevini doğum

¹⁵ Akmataliyev, Abdıldacan. *Kırgız Folkloru ve Tarihi Kahramanlar*. Ankara: AKM Yayınları, 2001: 130.

¹⁶ Eski dönemlerde Kırgızlar, Umay Ana'yı kartal cinsinden bir kuş olarak düşünüyorlardı. Bu nedenle hamile kadın doğumda zorlanırsa yanına bu kuşu getirirler, çocuğun beşiğine kuşun, kartalın tırnağını, tüyünü asarlar. Ayrıca doğum olan eve *bürküt* "kartal" getirilmesinde albastıyı korkutmak inancı hâkimdir. Çünkü kartal, insanların göremediği albastıyı görebilmektedir (Polat, 2008: 90-93).

esnasından çocuğun ergenlik çağına kadar sürdürür¹⁷.Destanda ilk olarak Buuba Han'ın eşi Kanışa'nın doğumunda ortaya çıkar:

“Bu ak saçlı baybiçe

Umay Ana imiş diye

Boşuna çene çalıyorlar.

Umay Ana gelmiş,

Hüda bize bağışlamış,

Kanışa'yı korudu.” (Yıldız, 2009: 32).

Kanışa'nın gelini Cezbilek'in doğumunda da tekrar karşımıza çıkar. Cezbilek'in doğumu gerçekleşmeyince de otağa ak saçlı, beyaz giysili, elinde asası olan bir kadının girdiği görülür ve bu kişinin Umay Ana olduğuna inanılır:

“On iki gün olduğunda,

Ölecek gibi olduğunda,

Asa tutup elinde,

Teşbih yapıp boynuna,

Bembeyaz giysi giymiş,

Ak saçlı kocakarı geldi.

Umay Ana olduğunu,

Hiç kimse anlamadı” (Yıldız, 2009: 415).

“Umay Ana'ya bakacak olursan,

Hüda'm sen kolla diye,

Karnını sıvazladı,

¹⁷ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 89-90.

*Üç kere sıvazlayıp başını
El göçüyor kalk, dedi,
Anacığına eziyet etmeden,
Çabucak doğ, dedi.
Umay Ana bunları dedi de,
Gözden kayboldu.
Oturanlar şaşırıldı.
Bala doğdu bağırarak,
Baba diye çağırıp” (Yıldız, 2009: 416).*

3. Doğum Sonrası

3.1. Müjdecî

Bebeğin doğumu gerek aile içinde gerek toplumda sevinçle karşılanır. Bu kutlu haberi getiren kişiye “müjdecî” adı verilir. Müjdecîye getirdiği güzel haber karşılığında çeşitli hediyeler verilmesi Türk Dünyasının genelinde görülen bir adettir. Buuba Han, ikizlerinin olduğu haberini getiren altı gence sürü ile at hediye eder:

*“Altı yiğit gelmiş,
Acele edip haber veriyor,
Han tutulup kalmış,
Yalan mı, gerçek mi diye
Yiğitlere bakmış,
Müjdeler olsun diye,
Bakıyor hanına.
“Sürü ile at alın.*

*Aygırı fazla külük at
Onu da beraber alın.
Tepeye çıkın,
Sürüp alın” (Yıldız, 2009: 34).*

3.2. Yağ Sürme

Kırgızlar, dünyaya yeni gelen bebeğin ağzına ilk önce ne sürülürse, hangi yiyecek koyulursa, çocuğun geleceğinin ona bağlı olacağına inanırlar. Bunun için bebek doğunca yaygın olarak ağzına “sarı may” (tereyağı) sürülür¹⁸. Böylece çocuğun halkı için bereket ve bolluk getireceğine, rızık sahibi bir insan olarak yaşayacağı düşünülür¹⁹. Buuba Han ve Kanışa'nın ikizlerine yedirilen ilk yiyecek bir tulum yağıdır:

*“Yemek isteyip göz açıyor,
Bir tulum yağı alıp varsa,
Ağzına vermek için balanın
Bir tulum yağı alıp varsa,
Bütün olarak onu yuttu” (Yıldız, 2009: 33).*

3.3. Kundaklama ve Beşiğe Yatırma

Bebeğin kundaklanması ve beşiğe yatırılması önemli doğum geleneklerindedir. Ç. Zaripova, birçok bilim adamı tarafından beşiğin dünyadaki bütün canlıların korunduğu doğa rahmine benzetildiğini ve Nuh peygamberin gemisinin küçük bir modeli sayıldığını ifade eder²⁰. Destanda Buuba Han'ın çocukları Boston ve Karaçaç, Kanışa'nın yanında bulunan

¹⁸ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 98.

¹⁹ Akmataliyev, Abdıldacan. *Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar*. Ankara: AKM Yayınları, 2001: 148.

²⁰ Çetin Zaripova, Çulpan. “Tatar Halk destanı “İdegey”de Geçiş Dönemleri”. *Karadeniz Araştırmaları (Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi) Karam*, Sayı 15 [Güz 2007] : 135.

kadınlar tarafından kundaklanır. Bu esnada erkek bebeğin ak keçeğe sarıldığı özellikle belirtilir:

“Kanışa'nın hâlimden şimdi haber alalım.

Etrafta oturan

Ne kadar kadın varsa

Kundaklayalım diye balayı

Onlar da acele ediyor.

Doğan erkek çocuğu

Altı kadın kaldırıp

Ak keçeğe koydu”(Yıldız, 2009: 34).

Kız bebek için ise bu konuda herhangi bir bilgi verilmemiştir:

“İki kadın kımıldayıp

Kızı kundakladı

Bunlara bakanlar

Zevkine daldı”(Yıldız, 2009: 5).

Bebeğin yatırılacağı beşik, genellikle ardıç veya çam ağacından yapılır. Ardıç ağacı, uzun ömrün simgesidir ve nazardan, cin, şeytan gibi kötü ruhlardan da koruma özelliğine sahiptir²¹. Altınay'ın oğlu Boston, ardıç ağacından yapılmış beşiğe yatırılır:

“Dönüp baksa,

Ardıç beşik içinde

Kardeşi Boston yatıyor”(Yıldız, 2009: 453).

3.4. Beşik Toyu

²¹ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 119.

Kırgızlarda genellikle bebek doğduktan bir hafta sonra beşiğe yatırılır. Bu esnada özel bir tören yapılır. “Beşik toyu” adı verilen bu tören, çocuğun doğumundan duyulan sevincin bir ifadesidir²². Buuba Han, çocukları doğunca büyük bir toyu düzenler ve beş yüz kısrak, beş bin koyun kestirip halkına ziyafet verir:

“Beşik toyu olsun diye,

Beş yüz kısrak kesmiş.

Halkım iyice doysun diye

Beş bin koyun eklemiş”(Yıldız, 2009: 36).

Cezbilek’in babası Kadamış Han datorunu dünyaya gelince beşik toyu düzenler ve herkesi bu toya davet eder:

“Kadamış Han durmadı,

Toya gelin diye halkı çağırdı,

Beşik toyu dedi”(Yıldız, 2009:417).

3.5. Ad Toyu

Eski Türklerde adın kutsal olduğuna inanılmış ve yeni doğan çocuğa ad verme merasimi gelenek halinde günümüze kadar ulaşmıştır²³. Ad, kişinin ömrü boyunca karakterini simgeleyen bir unsur olarak görülür ve bu nedenle yeni doğan bebeğe ad verilirken oldukça titiz davranılır. Öncelikle adın anlamca karşılığının güzel olmasına dikkat edilir.

Ad verme, Kırgızlarda sıradan bir olay değil, sorumluluk gerektiren bir vazife olarak görülür. Bu yüzden bir takım kutlamalar yapılır, ad koyulurken anne ve baba, eşini dostunu, köyün yaşlılarını çağırır. Koyunlar

²² Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 116.

²³ Abdurrahman, Varis. “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor*, Yıl 16, Sayı 61 [Bahar 2004] : 125.

Boston Destanına Yansıyan Kırgız “Doğum” Gelenekleri

kesilip sofralar hazırlanır ve gelen konuklara ikram edilir²⁴.Destanda ad verme geleneğine üç-dört yerde rastlanılmaktadır.Örneğin; BuubaHan, çocuklarına ad seçiminde kararsız kalınca halkın görüşlerini alır. Ancak hiç kimseden uygun bir cevap alamayınca ad vermesi için Hüda’ya yalvarır:

“Ad koyun diye bu söz

Halk arasında yayıldı.

Cevap veremeyip bütün halk

Bakıp kalakaldı.

Şaşırın Han Buuba,

Gökyüzüne bakıp, Hüda’ya

“Ad ver” diye yalvardı”(Yıldız, 2009: 38).

Babanın kararlı bir şekilde çocuğunun ismini önceden tayin ettiği durumlar da söz konusudur.Boston, eşi Cezbilek’e doğacak çocuğunun erkek olması durumunda adının “Börübay-Sultan” koyulmasını tembihler. Kız olursa ise isim vermeyi kendisine bırakır:

“O zaman boston söz söyler;

“Karnındaki bebeğin

Doğuma ulaşır.

Erkek doğup gözünü açarsa,

Adını Börübay-Sultan koy.

Eğer kız doğarsa,

Adını kendin koy”(Yıldız, 2009: 187).

²⁴Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 101-102.

Kırgızlarda geçmiş ataların, ölen aile büyüklerini saygıyla anıp onların isimlerini yeni doğan bebeğe koyma geleneği de yaygındır²⁵. Aykan Han'ın kızı Altınay'ın da Boston'dan bir oğlu dünyaya gelince halkın ileri görüşlü kişileri toplanıp çocuğa babasının adını verirler:

“İleri görüşlülere getirtip,

Bilgeleri toplatıp,

Balasına ad koydu.

Boston Alp'in balası

Boston olsun diye koydu” (Yıldız, 2009: 449).

Sonuç

Boston destanı üzerinde yapılan incelemede hayatın “geçiş dönemi” evrelerinden ilki olan doğum geleneklerine dair çok sayıda uygulamanın yer aldığı görülmüştür. Bu geleneklerden anlaşıldığı üzere Kırgızların, “insani” adeta kutsal bir varlık olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Doğum, insanoğlunun yaşama “ilk” adımı olarak kabul edilir. Halk arasında sevinç ve coşkuyla karşılanır. Dünyaya yeni gelen bebeğin, ailesine ve topluma hayırlı bir evlat olması, bahtlı, rızıklı olması için dilenir ve bu amaçla çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Destanda, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası inanç sisteminin izleri de görülmektedir. Örneğin; doğum sancısı çeken bir kadının acısını dindirmek için “Umay Ana”dan çare ummak, doğum esnasında hamilenin yanında mum yakmak; doğuma başlarken dua okumak ve hoca çağırmak, Hüda'dan derman dilemek gibi adetler, İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası dönemin birer parçasıdır. Günümüzde de varlığını devam ettiren bu gelenekler, verilen bilgilere göre, Boston'dan itibaren halk arasında yaygınlık kazanmış ve gelecek nesillere aktarılmıştır. Bu nedenle destanlar, bir milletin “millî” kodlarını bünyesinde muhafaza eden en önemli ürünlerdir diyebiliriz. Elbette ki Kırgız Türklerinin gelenekleri bu

²⁵ Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008: 107.

metinde verilenlerle sınırlı değildir. Destanda yer verilmeyen yüzlerce adet, en canlı şekliyle bugün halk arasında yaşamakta ve bu toplumu diğerlerinden ayıran maddi-manevi kültür unsuru olarak kabul görmektedir.

Kaynakça

Abdurrahman, Varis. “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor*, Yıl 16, Sayı 61 [Bahar 2004] : 124-133.

Akmataliyev, Abdıldacan. *Kırgız Folkloru ve Tarihi Kahramanlar*. Ankara: AKM Yayınları, 2001.

Çetin Zaripova, Çulpan. “Tatar Halk destanı “İdegey”de Geçiş Dönemleri”. *Karadeniz Araştırmaları (Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi) KaraM*, Sayı 15 [Güz 2007] : 125-149.

Çobanoğlu, Özkul. *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: AKMB Yayınları, 2004.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Kırgız Destanları 7 Boston (Haz. Abdıldacan Akmataliyev-Aynura Kadırmambetova; akt. Naciye Yıldız). Ankara: TDK Yayınları, 2009.

Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2005.

Polat, Kemal. *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2. Baskı, 2008.

Yıldız, Naciye. *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*, Ankara: TDK Yayınları, 1995.

Yıldız, Naciye. “Türk Destanlarında “Çocuksuzluk”. *Milli Folklor*. Yıl 21, Sayı 82 [2009] : 76-88.